looft aan de Schrift, dat alleen de levende en persoonlijke God *wonderen* kan doen. Dat Hij alleen dus ook de afgescheidene zielen uit de dooden kan laten opstaan (Lukas 16 : 33); dat door Zijn almacht de dooden eens zullen opstaan om niet weer te sterven, gelijk Christus uit de dooden opgewekt is (1 Cor. 15 : 12 en Ef. 1 : 19); dat alleen door Zijn kracht ook dooden zijn opgewekt om later weer te sterven, gelijk wij weten uit wat ons daaromtrent zoowel in het Oude als in het Nieuwe Testament verhaald wordt; en eindelijk, dat alleen door Zijn kracht afgestorvenen zich aan de levenden hebben geopenbaard, gelijk Mozes en Elia op Thabor; gelijk de ontslapene heiligen, die aan velen in Jerusalem zijn verschenen, kort na Jezus' opstanding (Matth. 27 : 33).

Maar dit waren geen „spiritistische verschijnselen".

Dit waren geen werkingen van krachten, die in de schepping zelf liggen, en die, al zijn zij ons ook gedeeltelijk nog onbekend, altijd natuurkrachten blijven; maar deze *wonderen* in den eigenlijken zin, waren werkingen van een nog rijker Godskracht dan zich in het natuurgebeuren openbaart; daar boven uitgaat.

Een kracht waarover God alleen beschikt.

De „wonderen" van het spiritisme, door menschen verricht, zijn echter, — even als de nog vreemder verschijnselen, die eens bij het einde der eeuwen, vóór Christus komst, de openbaring van den mensch der zonde, „wiens toekomst is naar de werking van Satan, in alle kracht en teekenen en wonderen der leugen" (2 Thess. 2 : 9), zullen vergezellen, — niet dan ongewoon natuurgebeuren.

Aan de spiritistische verschijnselen nu het karakter van het wonder in eigenlijken zin toe te kennen; te gelooven, dat een schepsel, mensch of duivel vermag te bewerken wat God alleen kan, — is bijgeloof.

Is te kort doen aan de eere Gods.

Een gelooven van de leugen.

Maar al kan geen schepsel een contact teweegbrengen tusschen de levenden en de dooden; dit ook maar te willen, om dan die „dooden te vragen", is zedelijk slecht; is zonde.

Een vallen in de listen van Satan; een willen van wat een gruwel is voor God.

„Tot het voorkomen der sterren."

> Alzoo waren wij doende aan het werk.... van het opgaan des dageraads tot het voorkomen der starren toe.
>
> Nehemia 4 : 21.

De overgangen van licht in donker mogen zacht zijn, toch blijft de tegenstelling die door het ondergaan der zon in enkele uren tot stand komt, aangrijpend.

Eerst staat de zon met vollen gloed aan den hemel te glanzen, en alles om u heen baadt zich in haar licht, zoodat tot zelfs de kleinste schakeering in lijn of tint zich ontdekt aan uw oog; maar aan den hemel boven u is al den dag niets dan één hoog eentonig veld van schitterend azuur, zonder iets in dat diepe blauw dat u boeit; en zelfs belet de zon u door haar vollen glans veel opwaarts en haar zelve in het aangezicht te staren.

Dan verflauwt na den middag van lieverlede de felheid van dien glans, en teekenen de voorwerpen om u heen zich iets minder scherp af. Nu verdraagt uw oog bij het opzien den zachteren zonnegloed, en onder haar majestueus omlaagdalen volgt ge haar in het zich al rooder kleuren van haar eerst goudgele bol; tot de schemering invalt, de zonnebol onderduikt achter de kimmen, en het licht van den dag zich bereidt om voor de donkerheid van den nacht terug te treden.

En dan wordt het een korten tijd al vager en al valer. Om u heen neemt ge al minder waar en boven u blijft het nevelengordijn nog voor het firmament geschoven. Tot het eindelijk is of het nevelenwaas, dat u den aanblik van den hemel belemmerde, zich verdunt en allengs oplost, en nu begint *het voortkomen der sterren*. Eerst een enkele tintelende stip. Die stip verheldert zich en wordt een lichtende ster, en naast die één ster duiken andere sterren op; en eer het nachtlijk donker over heel het aardrijk om u heen neerhangt, is er aan de transen een zee van fonkelend licht ontstoken, die zich al verbreedt en al voller wordt, en u welhaast het prachtige schouwspel biedt van een sterrenhemel met myriaden van lichtende, tintelende, fonkelende gloedpunten van hemelsch goud.

In het oosten, waar Nehemia in het paleis verkeerde, is die goudzee aan het firmament nog zooveel indrukwekkender dan in onze westelijke landen.

De indruk van die hooge schittering bepaalde daarom de keuze van Nehemia's taal, om het naderen van den nacht aan te duiden.

En het is daaraan, dat we die prachtige uitdrukking danken, om het naderen van het nachtlijk donker ons te teekenen als: *het voortkomen der sterren.*

Die beeldrijke taal spreekt ons geloofs*besef* toe.

Er is tweeërlei wereld voor wie gelooft.

Het kind van den schijn, dat nog aan alle geloof gespeend is, kent slechts één wereld, de wereld om hem heen; de wereld van deze aarde; de wereld met al haar begeerlijkheid.

Maar het kind van God, dat geloof in het hart ontving, weet, dat er nog een tweede, een heel andere wereld is: de wereld waarin de engelen en de gezaligden leven; de wereld waarin zich de heerlijkheid van zijn God openbaart.

De tegenstelling tusschen die twee werelden vormt al den strijd van zijn hart.

In deze aardsche wereld is vooralsnog zijn existentie. Tot aan zijn sterven toe moet hij in deze aardsche wereld verkeeren. Hier moet hij arbeiden. Hier moet hij de kracht van zijn geloof betoonen. Hier heeft hij de roeping om zijn Vader die in de hemelen is, te dienen en te verheerlijken.

Maar het geloof voelt zich in deze wereld niet thuis. Telkens en telkens gaat het hier tegen zijn geloof in. En altoos weer strekt zijn geloof zich uit naar die betere, die andere wereld daarboven. Dáár is zijn vaderland. Dáár is het Vaderhuis. Dáár is zijn eeuwige toekomst.

Alleen maar, die wereld van zijn geloof ziet hij niet. Die wereld schuilt. Die hoogere wereld verbergt zich, en telkens weer poogt de zichtbare wereld om hem heen, hem het geloof aan die wezenlijke wereld daarboven te ontrooven.

De verbeelding, dat anders zoo machtige vermogen van onzen geest, kan hierbij geen dienst doen tot verweer; want we weten niet hoe het daarboven is. Niemand onzer kan er een voorstelling van maken. Alle beeld in de Schrift gebezigd, om die hoogere wereld aan te duiden, is aan deze wereld ontleend. Onze God is de Ongeziene en de Onzienlijke. Een engel kunnen we ons niet voorstellen. Wel gelijk hij in menschelijke gedaante zich op aarde openbaarde, maar niet gelijk hij onlichamelijk om Gods troon zweeft. De gezaligden ontvingen hun verheerlijkt lichaam nog niet, en kunnen we dus evenmin in onze voorstelling krijgen. Het lost zich alles in het geestelijke op; en al weten we dat de hoogere heerlijkheid daarboven bestaat, in een tastbaar beeld treedt die wereld nimmer voor ons. Alleen van den Christus, in zijn verheerlijkt lichaam, kunnen we ons eenig flauw besef vormen, maar ook hij schuilt voor het oog onzer verbeelding weg achter zijn verhoogde majesteit.

Zoo blijft het al *zienlijk* om ons heen, al *on*zienlijk daarboven.

Voorwerp van geloof is die hoogere wereld en van het geloof alleenlijk, en komt het nimmer voor ons tot verbeeldend aanschouwen.

Maar ziehier nu de hulpe, die ons de sterrenhemel biedt.

Bij klaren dag zijn er ook twee werelden. De wereld van dit aardrijk die we klaarlijk zien, en de wereld der starren daarboven, waarvan geen vonksken zich aan ons ontdekt.

Nu ziet ge bij dag wel die één*e* wereld om u heen, maar van die and*e*re wereld der sterren daarboven ontwaart ge volstrekt niets; en toch weet ge met volkomen zekerheid dat die wereld der sterren er is, dat ze niet verdween, dat ze schittert voor Gods aangezicht, en dat ze er was en er bleef aan den hemel, ook al kondt gij er niets van zien.

Zonder overdrijving kunt ge zeggen, dat ge bij klaren dag die één*e* wereld om u heen *ziet*, en dat ge in het bestaan dier starrenwereld *gelooft*.

Maar terwijl nu de wereld om Gods troon geloofsvoorwerp blijft tot aan uw sterven, komt die starrenwereld zich bij nachtelijk donker gedurig aan uw oog vertoonen.

Zoo ligt die sterrenwereld tusschen het aardrijk hier beneden en de wereld om Gods troon als een derde wereld voor u in.

En telkens weer als het eerste fonkelen der sterren zich aan den hemel afteekent, geeft God aan uw geloof dezen machtigen steun, dat Hij u zien doet, hoe heel een wereld van glans en schittering, waarvan ge al den langen dag niets zaagt, niets waarnaamt en niets aanschouwen kondt, er toch wel waarlijk is, en veel heerlijker is dan al uw heerlijkheid op aarde.

Is het nu zoo met de starren, waarom zou het dan anders met de wereld om Gods troon zijn?

Ook die wereld is er, al ziet ge haar niet, en al bespeurt ge haar niet; maar eerst in uw sterven zal er ook hier het eerste voortkomen der sterren zijn, om u in de volle werkelijkheid in te leiden van die wezenlijke wereld daarboven, die er aldoor was, ook al zag uw zinlijk oog haar niet, en al bestond ze alleen voor het oog uws geloofs.

En niet anders is het in uw geloofs*leven* hier beneden.

Ook in dat geloofsleven kent ge de gestadige afwisseling tusschen den klaren dag, de schemering en het nachtelijk donker.

Ge kent dagen dat niets u drukt, dat geen raadsels in het Godsbestuur uw hart benauwen, en dat ge maandenlang voortschrijdt als ziende den Onzienlijke, als gedragen door de rechterhand zijner kracht.

Doch daarnaast staan andere dagen, dat het nog wel niet geheel donker in de ziel wordt, maar dat toch het licht tanen gaat, en ge stuit op een doen Gods in uw leven, dat u verontrust; dat ge stuit op zwarigheden, die ge niet verzetten kunt; en dat ge wel doorzet en volhardt, maar toch met een benepenheid der ziel, die u uw levensvreugde verwelken doet.

Dat zijn de dagen van geloofs*schemering*.

Maar het kan nog verder gaan. Het kan ook *nacht* worden in uw ziel. Dat geen enkele lichtstraal meer uw geloof verheldert. Dat de onweerskoppen van allen kant opzetten. En dat het is, of banden des doods u innerlijk worgen zullen.

Welnu, ook in zulke toestanden wacht alles in u *op het eerste voortkomen der starren*. Dan moet het vaak nog donkerder om u heen worden, juist opdat de sterren kunnen uitkomen. En wie dan maar volhardt, en weenend voor zijn God standvastig met het geloofsoog in dien stikdonkeren hemel blijft staren, die ziet het dan eindelijk. Ja, waarlijk, daar fonkelt iets, daar breekt een lichtende ster door, en bij die één*e* star voegen zich andere schitterende starren, en ten laatste glanst hem juist te midden dier donkerheid een zee van Goddelijk licht tegen, die zijn ziel optrekt en hem in aanbidding jubelen doet voor zijn God.

En wat ziet hij dan?

Niet een wereld van licht, die er nu pas kwam. Neen, maar een wereld van licht die er aldoor *was*, er was ook toen hij niets ontdekte, en die het hem zegt, dat noch zijn God, noch de heerlijkheid daarboven, ook maar één oogenblik zijn weggeweest, maar dat het aan hem, en aan hem alleen lag, dat zijn oog beneveld was, en dat hij daarom in de schemering die eeuwige glansen niet zag.

O, Dat eerste weer voortkomen der sterren als de ziel in somberheid wegzonk, het is een genade die God ons bewijst. Hij bracht ons in die donkerheid, opdat we juist in dien nacht der ziel de realiteit van het geloofsleven opnieuw ontdekken zouden.

In dat eerste weer voortkomen van de star der hope, komt God zelf weer tot ons hart.

Amsterdam, 2 Dec. 1904.

Een belangrijk proces.

II.

De strijd, die tusschen de Vrije Kerk en de Vereenigde Vrije Kerk in Schotland gestreden is en die door het vonnis van het Hoogerhuis zulk een onverwachten afloop kreeg, ging wel in eerste instantie over het kerkegoed, maar daarachter school de zooveel dieper gaande vraag naar den *band aan de belijdenis*, die de Kerk eenmaal had aangenomen.

Een kort overzicht van de historie van Schotland's kerken moge dit duidelijk maken.

De verschillende vrije kerken, die successievelijk in Schotland ontstaan zijn, zijn loten of uitloopers van de Schotsche Landskerk. De oorzaak van deze scheuringen lag oorspronkelijk niet in geschillen over de Confessie. Beide, de Landskerk en de Vrije Kerken, hebben officieel als standaard of symbool de Westminstersche confessie en Catechismus, die de Schotsche Kerk in 1647 op de Generale Synode te Edinburg had aangenomen. Maar wel liep het geschil over de verhouding van de landskerk tot den staat.

Na een langdurige lijdensperiode werd de oude kerk van John Knox in 1707 bij de politieke confoederatie van Schotland met Engeland, door de regeering officieel tot staatskerk verklaard. Zij heette nu voortaan the Established Church, de gevestigde kerk. Dat voorrecht kocht ze echter niet dan tot den prijs van belangrijke inkorting harer geestelijke rechten. Gelijk meestal, zoo bleek ook hier, hoe staatsbescherming tot knechting der kerk onder het staatsjuk leidt. Koningin Anna voerde in 1712 in de Schotsche kerk het patronaatrecht in, waarbij aan enkele heeren het recht gegeven werd de predikanten te kiezen en dezen zelfs tegen den zin der gemeente aan de kerken op te dringen. Uit de geschiedenis onzer eigen kerk weet men, hoe de Gereformeerden zich steeds met hand en tand tegen dit Roomsche overblijfsel hebben gekant, en hoe ook in ons land het de Overheid was, die steeds dit patronaatrecht in bescherming nam.

In Schotland werd de toestand weldra ondragelijk. Het baatte niet of de gemeenten al klachten indienden en zich verzetten, want de beslissing over deze klachten was niet opgedragen aan de kerkelijke vergaderingen, maar aan de wereldlijke rechtbanken en deze stelden de klagende kerken steeds in het ongelijk.

De fiere vrijheidszin der Schotten kon op den duur dat juk niet dragen. Het kwam in de Staatskerk telkens tot een conflict, dat tot scheiding van een deel der kerken leidde.

De eerste uittreding — Secession genoemd — vond reeds in 1733 plaats, onder leiding van den ook bij ons welbekenden Ebenezer Erskine. In 1753 volgde een nieuwe afscheiding, de Relief geheeten. Beide kerkengroepen bleven bijna een eeuw lang naast elkander voortbestaan, totdat ze in 1847 saamsmolten onder den naam van de United Presbyterian Church, de vereenigde Presbyteriaansche kerk. De aldus vereenigde kerk omvatte een vijfde deel van Schotland's bevolking. De droeve gevolgen van de staatsinmenging in kerkelijke zaken, deden in deze kerken de overtuiging ontstaan, dat de geestelijke onafhankelijkheid der kerk niet anders kon gehandhaafd worden dan door haar financieele onafhankelijkheid van den staat. Zou de kerk souverein zijn in eigen kring, dan moesten niet alleen het patronaatrecht en de jurisdictie der wereldsche rechtbanken over kerkelijke geschillen afgeschaft worden, maar dan moest ook de „zilveren koorde" worden verbroken, die de kerk aan den staat verbond. Zoo kwam in deze kerken het beginsel op van het *voluntarisme*, d. w. z. dat de predikantstractementen en andere uitgaven der kerk door vrijwillige bijdragen der gemeenteleden moesten worden bet aald Men eischte daarom geheele scheiding van Kerk en Staat. De Overheid mocht geen bepaalde kerk als de ware erkennen, geen staatsgelden gebruiken om predikantstractementen te betalen, en evenmin uit de staatskas gelden nemen voor de scholen, waarvan het onderwijs een godsdienstig stempel droeg.

Intusschen was in de Staatskerk door het Réveil meer geestelijk leven gekomen; een breede schare, die zichzelf de Evangelicals noemde in tegenstelling met de Moderates, poogde onder leiding van Dr. Chalmers de Kerk uit haar doodslaap op te wekken. Zoodra deze groep in 1834 de meerderheid in de Synode verkreeg, besloot ze maatregelen te nemen om het gehate patronaatrecht af te schaffen. Conflict met de patronen kon niet uitblijven. De wereldlijke rechtbanken stelden de Synode in het ongelijk. De groep van kerken, die aan de zijde van Dr. Chalmers stond, brak toen met de Staatskerk en trad zelfstandig op onder den naam van de *Vrije kerk van Schotland*. Dat deze groep zich niet aansloot bij de Vereenigde Presbyteriaansche Kerk, maar naast haar staan ging, lag daaraan, dat Dr. Chalmers en de zijnen principieel een ander standpunt innamen. Vooreerst wilden ze geen gesepareerde of afgescheiden kerk zijn, maar hielden ze staande dat ze de wettige voortzetting waren van de oude nationale Kerk van Schotland. De Staatskerk had zich afgescheiden, zij niet. Als men zoo wil, nam deze Kerk dus hetzelfde standpunt in als de kerken in doleantie bij ons. En in de tweede plaats keerde deze groep zich beslist tegen de scheiding tusschen Staat en Kerk, die de Presbyterianen wilden. Al gaven ze de privilegiën der Staatskerk tijdelijk prijs, omdat de geestelijke zelfstandigheid der Kerk hun boven alles ging, ze hielden vast aan het beginsel, dat de Staat geroepen is de ware Kerk te erkennen, te handhaven en te beschermen en geldelijk te ondersteunen. Of gelijk Dr. Chalmers zelf het klaar en duidelijk uitsprak:

„De Voluntariërs vergissen zich, wanneer zij ons voor Voluntariërs houden. Wij houden vast aan den plicht der Overheid om uit haar middelen en hulpbronnen te zorgen voor de instandhouding van de evangelieprediking in het land, en wij bidden dat hun oogen geopend mogen worden, opdat zij leeren mogen, hoe zij zich te gedragen hebben als de beschermers van de Kerk en niet als haar bedervers of haar tyrannen. Wij bidden, dat de zonde van Uzzia, waarin zij gevallen zijn, hun moge vergeven worden en dat die dagen van licht en zegening spoedig mogen aanbreken, wanneer koningen de voedsterheeren en koninginnen de zoogvrouwen van ons Sion zullen zijn. Kortom, wij meenen dat elk stuk en elke functie van een Staat moet doortrokken worden met het Christendom en dat iedere ambtsdrager, van den hoogste tot den laagste, in zijn onderscheiden werkkring alles moet doen wat in zijn vermogen is om het Christendom te beschermen en hoog te houden. Dat wil zeggen, ofschoon wij de staatskerk verlaten, blijven we vasthouden aan het beginsel van de Staatskerk. Wij verlaten een verbasterde staatskerk, maar zouden ons verheugen wanneer we terug konden keeren tot een zuivere. Of om het anders uit te drukken, wij strijden voor een nationale erkenning en een nationale ondersteuning van de religie en wij zijn geen voorstanders van de scheiding tusschen Staat en Kerk".

Terwijl in de derde plaats hierbij kwam, dat de Vrije Kerk de Confessie van Westminster onveranderd aannam en haar dienaren daaraan bond, terwijl de Vereenigde Presbyteriaansche Kerk dit natuurlijk niet doen kon, omdat deze Confessie met haar leer, dat de Overheid de ware Kerk moet beschermen, in strijd was met het „voluntarisme". Wel nam de Vereenigde Presbyteriaansche Kerk in 1847 de Westminstersche Confessie en Catechismus aan, maar ze voegde er aan toe, dat de kerken daarmede niet wilden goedkeuren „wat in deze belijdenisschriften gezegd of ondersteld werd gezegd te zijn, dat in zake de religie tot dwang, vervolging of onverdraagzaamheid kon leiden". In 1879 voegde de Synode hieraan een nieuwe verklaring of „Declaratory Act" toe, die nog een schrede verder ging; de Synode maakte door deze acte feitelijk den band aan de belijdenis voor een goed deel los. „Aangezien, zoo luidde het besluit, de formule, waarin de tweederangs belijdenisschriften 1) van deze kerk worden opgenoemd, eischen, dat men met haar zal instemmen als weergevende den zin, waarin de Schrift moet worden verstaan; aangezien deze belijdenisschriften, als zijnde door menschen saamgesteld, noodzakelijk onvolmaakt zijn en de kerk alreede veroorloofd heeft, dat men (bij zijn instemming) een uitzondering maakte omtrent hetgeen de belijdenisschriften leerden of ondersteld werden te leeren op één belangrijk punt; en aangezien er nog andere punten zijn ten opzichte waarvan het wenschelijk is gevonden, dat vollediger en klaarder werd uiteengezet, hoe de Synode de leer der Heilige Schrift opvat, besluit de Synode als volgt". Verschillende punten werden nu opgenoemd, waarin de Synode feitelijk van de Confessie afwijkt.

De vrije Kerk overvleugelde reeds spoedig in zielenaantal en beteekenis de Vereenigde Presbyteriaansche Kerk en kon zelfs met de Staatskerk concurreeren. Door de offervaardigheid der oorspronkelijke stichters werden reusachtige kapitalen bijeengebracht, het zoogenaamde Sustentationfonds, waaruit alle predikantstractementen worden betaald. Drie seminarien werden gesticht, te Edinburg, Glasgow en Aberdeen. Het werk der in- en uitwendige zending werd op grootschen voet opgevat en doorgezet. Ruim een vierde deel der Schotsche bevolking sloot zich bij deze Kerk aan, die meer dan een millioen leden telde.

Het is te begrijpen, dat de beide zusterkerken, zoowel de Staatskerk als de Vereenigde Presbyteriaansche Kerk, herhaaldelijk pogingen in het werk hebben gesteld om met deze bloeiende en invloedrijke Vrije Kerk tot vereeniging te komen.

Eenerzijds gingen die pogingen uit van de Staatskerk. Sinds het parlement in 1874 het patronaatrecht voor heel Schotland had afgeschaft, scheen het hoofdbezwaar tegen deze Kerk vervallen te zijn. Toch hebben deze pogingen dusver schipbreuk geleden. De oorzaak ligt hierin, dat de Staatskerk ook nu nog principieel het standpunt blijft handhaven, dat de wereldlijke rechtbank te beslissen heeft over sommige innerlijke aangelegenheden der Kerk. Dit standpunt acht de Vrije Kerk onbestaanbaar met de geestelijke onafhankelijkheid en zelfregeering der Kerk en daarom weigerde zij op dit verzoek in te gaan.

Anders daarentegen stond ze tegenover de Vereenigde Presbyteriaansche Kerk. Het oudere geslacht, dat met Dr. Chalmers vasthield aan het ideaal van de Staatskerk, is allengs in de Vrije Kerk uitgestorven. Een tweede generatie stond op, die veel meer sympathie voelde voor de scheiding tusschen Staat en Kerk. Nu men eenmaal vrij was van alle Staatsinmenging en geleerd had op eigen kracht te steunen, scheen het dogma, dat de Staat de Kerk financieel helpen moet, niet alleen practisch zonder waarde, maar ook min of meer gevaarlijk voor de toekomst. Daarbij kwam, dat ook in Vrije Kerk onder invloed van Robertson Smith e. a. de band aan de Confessie allengs losser begon te worden. De streng Calvinistische dogma's werden losgelaten of verzwakt; de belijdenis was niet meer de uitdrukking van wat de meerderheid geloofde.

De toenadering tot de Vereenigde Presbyteriaansche Kerken kon onder die omstandigheden niet uitblijven. De eerste stap was, dat de Synode in 1873 besloot, dat de predikanten der Vereenigde Presbyteriaansche Kerk voortaan beroepbaar zouden zijn in de Vrije Kerk. In verband hiermede werd bepaald, dat de predikanten niet meer zouden behoeven te verklaren, dat zij het geheel eens waren met de beginselen, die bij de afscheiding van de Staatskerk in 1833 waren ten grondslag gelegd. De Synode stelde in plaats daarvan een andere verklaring, waarin nu opzettelijk gezwegen werd over den plicht van den Staat om een bepaalde Kerk te erkennen en te onderhouden. Nog verder ging de Vrije Kerk in 1892; ze gaf toen, evenals de Vereenigde Presbyteriaansche Kerk een nadere verklaring omtrent de Geloofsbelijdenis, waardoor feitelijk het gezag der Confessie werd ondermijnd. De Synode stelde daarin op den voorgrond, dat er onderscheid moest gemaakt worden tusschen de substantie of hoofdinhoud van de confessie en hetgeen bijzaak was; en erkende het recht om in bijzaken af te wijken, ook al stond aan de kerk het eindoordeel, in hoeverre die afwijking geoorloofd was; en eindelijk voegde zij aan de Confessie enkele nadere verklaringen toe, waardoor met name het dogma van de praedestinatie min of meer verzwakt werd. Zoo stond niets meer aan de vereeniging der beide kerkengroepen in den weg. In 1900 vond de samensmelting plaats.

In de Vereenigde Presbyteriaansche Kerk is tegen deze geheele actie geen het minste verzet te bespeuren geweest. Het besluit tot vereeniging met de Vrije Kerk werd met algemeene stemmen genomen. Iets wat te begrijpen is, omdat feitelijk de Vereenigde Presbyteriaansche Kerk haar beginsel zegevieren zag. Ze behoefde niets prijs te geven en won alles.

Daarentegen was in de Vrije Kerk een betrekkelijk kleine groep aan de oude beginselen trouw gebleven, die met steeds klimmende ontevredenheid deze verwording der Kerk gadesloeg. Reeds tegen de besluiten der Synode van 1873 had deze groep protest aangeteekend; in 1892 werd dit protest nog luider en braken reeds enkelen met de Kerk; en in 1900, toen de Synode tot saamsmelting besloot, verklaarden 27 van de 670 aanwezige leden niet met de vereeniging mee te gaan en constitueerden zij zich als de wettige voortzetting van de Synode der Vrije Kerk.

De houding, die de Vereenigde Vrije Kerk tegenover deze broeders aannam, was verre van verheffend. Niet alleen werd hun geen deel geschonken van de rijke algemeene fondsen, maar zelfs hun pastoriën en kerken werden hun op de meest onbarmhartige wijze ontnomen 1). Ze werden eenvoudig naakt aan den dijk gezet. Er ligt een Nemesis der geschiedenis in, dat thans door het hoogste gerechtshof al de fondsen en eigendomen der vroegere Vrije Kerk aan deze broederen zijn toegewezen en de Vereenigde Vrije Kerk ze als vrijwillige gave uit hun hand zal moeten terug ontvangen.

1) De Vereenigde Presbyteriaansche Kerk noemt de Schrift de hoogste „standaard" van de Kerk en dientengevolge heeten de belijdenisschriften „tweederangs-standaards".

1) Op de Synode der Vrije Kerk werd wel het voorstel gedaan door enkele leden, om een deel der goederen af te staan, maar de meerderheid verwierp dit voorstel.

De plaats van den mensch in het heelal.

X.

De vraag of er onder dat eindeloos heir van sterren, dat we hetzij met het bloote oog of door den telescoop waarnemen, ook gevonden worden, die evenals onze aarde geschikt zouden zijn om door menschen bewoond te worden, kan kort en goed beantwoord worden met neen.

Onder die miljoenen sterren, die of ver van elkaar verwijderd, voor ons oog schitteren als lichtende diamanten, of op elkaar gedrongen, zoo als bij den melkweg en in de nevelvlekken, door ons nauwelijks te onderscheiden zijn, *is er niet één waarop de mensch zou kunnen leven.*

Hierover bestaat onder deskundigen geen de minste twijfel. Hier behoeft men zich niet te behelpen met hypothesen en vaak gewaagde gissingen. Op dit punt heeft men absolute en volstrekte zekerheid. Welk handboek over de astronomie men wil opslaan, het antwoord op deze vraag zal overal hetzelfde wezen. Elke voorstelling, alsof onder deze sterren tal van bewoonde werelden zouden gevonden worden, is lijnrecht met de wetenschap in strijd en verraadt bij wie het zegt, dat hij zelfs de meest elementaire kennis van de astronomie mist.

Het bewijs hiervoor is zoo gemakkelijk en eenvoudig te leveren, dat zelfs een kind het begrijpen kan. Al deze sterren toch zijn hierin van onze planeten onderscheiden, dat ze geen donkere bollen zijn, die het licht van een in het middelpunt zich bevindende zon weerkaatsen, maar ze stralen dit licht zelf uit evenals onze zon, en zijn daarom wat men noemt zonnesterren. Om dat licht te kunnen uitstralen, moeten ze evenals onze zon in gloeienden toestand verkeeren, wil men, in brand staan. En even onmogelijk als het is, dat eenig levend wezen het ook maar een oogenblik op onze zon zou uithouden, waar een hitte heerscht van wellicht 10000°, even onmogelijk is het, dat op deze andere zonnesterren zelfs de laagst ontwikkelde organische wezens zouden kunnen leven.

Het feit zelf, dat deze sterren licht geven, zou reeds tot deze slotsom moeten leiden, want licht toont dat er een verbrandingsproces op deze sterren plaats heeft. Tot volkomen zekerheid is men op dit punt echter eerst gekomen door de spectraalanalyse. Wat deze spectraalanalyse is moge eerst kort worden toegelicht, vóórdat we de resultaten van deze analyse voor de astronomie meedeelen.

Gelijk ieder weet breekt, het licht, wanneer men het door een prisma of geslepen glas opvangt, in zeven kleuren. Onze regenboog is niets anders dan zulk een gebroken lichtstraal. Vandaar dat de zeven kleuren van den regenboog volkomen overeenkomen met de kleuren, die ge zelf doet ontstaan, wanneer ge het zonnelicht door een kristal laat spelen. Dit gebroken licht of spectrum

nu is niet altijd gelijk. Wanneer ge voor het prisma gloeiend ijzer houdt of een gasvlam laat branden, dan ondergaat het spectrum eigenaardige wijzigingen; er komen bepaalde lijnen in voor. Zoo heeft elke lichtende stof een eigen spectrum, en zelfs al ontstaat het licht, doordat verschillende stoffen tegelijk branden, dan kan men toch in het spectrum hiervan de uitwerking bespeuren, doordat elke stof haar eigen lijnen in het spectrum heeft. Gesteld dus, dat men hier op aarde op een verren afstand een licht zag, waarvan men niet wist, hoe het ontstaan was, dan behoefde men slechts den lichtstraal op te vangen door het prisma en het spectrum te onderzoeken, om te weten aan de verbranding van welke stoffen het licht te danken was. Dat onderzoek van het spectrum nu noemt men de spectraalanalyse.

Zoodra deze ontdekking gedaan was, begreep men van hoe groot belang ze was voor onze kennis van de sterrenwereld. Tot dusverre wist men van de samenstelling dezer sterren niets af; ze waren mysterien, raadselen, die geen menschelijk verstand kon doorgronden. Maar nu opende zich voor de wetenschap een geheel nieuw veld. Eerst werd het licht der zon onderzocht, en het bleek, dat het zonnespectrum verschillende lijnen aanwees, die volkomen overeenstemden met metalen en gassen op aarde, wanneer ze in gloeienden toestand verkeerden. Zoo kon men op volkomen exacte en wetenschappelijke wijze vaststellen, welke stoffen en gassen op de zon werden gevonden en hoe het licht, dat van de zon uitstraalt, is tot stand gekomen. Maar bij deze onderzoeking van het zonnelicht bleef het niet; het gelukte door nog fijner waarnemingswerktuigen het licht van verschillende sterren te ontleden, en ook hier bleek de lichtstraal de getrouwe overbrenger van wat op deze sterren geschiedde. Al zijn deze sterren zoo ver van ons verwijderd, dat geen telescoop ze dichter bij ons oog kan brengen, het licht, dat ze uitstralen, meldt ons nauwkeurig wat op deze sterren plaats vindt. We weten welke brandende gassen en gloeiende metalen op elk dezer sterren gevonden wordt, en we weten daardoor ook, dat deze sterren evenals onze zon zich in gloeienden toestand bevinden.

De spectraalanalyse leerde ons echter meer nog dan dit. Wanneer men met het bloote oog de sterren beschouwt, dan schijnt het licht al dezer starren wit te zijn; slechts bij enkele sterren neemt men eenigszins roode tint waar. Zoodra men echter door een verrekijker de sterren ziet, blijkt dit verschil in kleuren veel sterker te zijn; naast helderwitte sterren als de Sirius en Wega treden andere sterren op, die rood, oranjegeel, blauw en groen zijn. Het is dan alsof de sterren een schat van de meest verschillende edelgesteenten zijn, karbonkels, smaragden, saffieren, topazen en diamanten, die over den hemel liggen uitgespreid. Dat verschil in *kleur* tusschen de sterren onderling is niet een subjectieve indruk van ons oog, maar valt saâm met eigenaardige wijzigingen in het spectrum dezer sterren en heeft dus in den toestand dezer sterren zelf zijn oorzaak. In verband daarmede onderscheidt men de vaste sterren in drie hoofdsoorten of typen. Vooreerst heeft men de *helderwitte* sterren, waarbij de zoogenaamde metaallijnen òf geheel òf bijna geheel ontbreken en daarentegen de lijnen van het waterstofgas met groote duidelijkheid zich afteekenen. Ten tweede heeft men de *gele* sterren, in wier spectrum de metaallijnen optreden, zoodat op deze sterren brandende metalen worden gevonden; het spectrum dezer sterren komt grootendeels overeen met het spectrum van onze zon. En eindelijk heeft men de *roode* sterren, die zich, wat haar spectrum aangaat, kenmerken door donkere banden of kolommen, die aan de chemische verbinding van verschillende stoffen te danken moeten zijn. Ongeveer de helft der sterren behoort tot de eerste klasse, terwijl van de rest ¼ tot de derde klasse en ¾ tot de tweede klasse behoort.

Vraagt men nu wat deze verschijnselen beteekenen, dan geeft de tegenwoordige astronomie hier deze verklaring van. De helderwitte sterren zijn diegene, die zich nog in den meest gloeienden toestand bevinden; de innerlijke kern dezer sterren is geheel omgeven en als 't ware bedekt door een brandende atmosfeer van waterstofgas; vandaar dat het spectrum dezer sterren alleen waterstofgas aanwijst. De gele sterren zijn die sterren, die reeds eenigszins meer tot afkoeling zijn gekomen; hier stijgen in deze lichtsfeer van brandende gassen metaaldampen op, wier sporen men in het spectrum vindt. Terwijl eindelijk de roode sterren een nog verder stadium van verkoeling aanwijzen; de stoffen staan hier niet meer naast elkaar, maar gaan reeds chemische verbindingen aan, die het licht absorbeeren, en daardoor zouden de donkere banden in het spectrum ontstaan. Gaat dit proces van verkoeling door, dan zou ten slotte zulk een ster haar lichtglans verliezen, een donkere bol worden evenals onze planeten en de aarde, maar met dit onderscheid, dat er dan geen zon zou wezen om haar te verlichten of te verwarmen, en er niet alleen een eeuwige nacht maar ook een steeds toenemende koude zou gevonden worden, totdat de absolute koude is bereikt. Men vermoedt, dat er in het heelal tal van zulke donkere of geheel afgekoelde sterren zich bevinden, maar omdat ze geen licht geven kunnen ze niet worden gezien; men kan haar bestaan alleen uit andere gegevens afleiden. Doch hoe dit ook zij, in elk geval blijkt uit het meegedeelde genoegzaam, dat nóch bij de lichtgevende nóch bij de donkere sterren sprake kan zijn van bewoonbaarheid. Hier is een gloed en licht, die alle organisch leven zou dooden. Daar een gebrek aan licht en warmte, waaronder geen levend wezen het zou uithouden.

P. S. Van een drietal lezers ontvingen wij brieven met opmerkingen over onze artikelen, die wij gaarne kort willen beantwoorden.

Het eerste schrijven is van Dr. Offringa uit Axel:

Mijnheer de Redacteur!

Met bijzondere belangstelling heb ik tot dus ver de beschouwingen gevolgd van den geleerden schrijver der artikelen: „De plaats van den mensch in het heelal". Toch veroorlove hij mij een enkele opmerking, waar hij schrijft dat het menschelijk lichaam bestaat uit „een ontelbaar aantal kleine deelen die nooit in rust zijn, maar altoos veranderen, afsterven en door nieuwe worden vervangen. Met een verwijzing naar nagels en haar, waar die afsterving duidelijk is, beweert dan de schrijver dat zulks in heel het menschelijk lichaam plaats heeft. „Geen enkel deel is gelijk aan wat het voor jaren was, het proces van afsterving en vernieuwing gaat altijd door. Daarop berust de noodzakelijkheid der voeding."

De geleerde schrijver van genoemde artikelen houde mij ten goede wanneer ik hem als medicus er op wijs, dat wat hij hier verkondigt niet in alle deelen overeenkomt met wat de physiologie ons leert. Zeker, afsterving en vernieuwing van lichaamscellen heeft plaats, vooral aan huid en haren. Maar voor de andere lichaamscellen geldt dat lang niet in die mate. Hier is de stofwisseling niet evenredig met de celdestructie. Men heeft dit vroeger wel gemeend en gezegd: het lichaam bouwt op en breekt evenveel af. Maar dat is onjuist.

De cellen zijn veel stabieler dan men vroeger meende. De omzetting van stof geschiedt niet door celdestructie, maar door celwerkzaamheid. De cellen blijven daarbij wat ze zijn. Onze voedingsstoffen behoeven dus niet omgezet te worden in bestanddeelen van de cel zelve, in protap'asmamassa. Ze worden omgezet *door* de cellen, nadat ze in opgelosten toestand aan de weefsels zijn toegevoerd. Die omzetting is noodig voor onzen dagelijkschen arbeid, voor de ontwikkeling der noodige energie.

Onze voeding is dus noodzakelijk niet in de eerste plaats om afgestorven en vernietigde lichaamscellen wederom op te bouwen, maar vóór alles om ons het noodige arbeidsvermogen, voldoende energie toe te voeren. Eerst daarna om verlies van lichaamsbestanddeelen aan te vullen.

Hierop te wijzen, Mijnheer de Redacteur, was het doel van dit schrijven.

Voor diepere physiologische beschouwingen, hoe interessant ook, leent zich *De Heraut* niet. U dankend voor de verleende plaatsruimte met verschuldigde gevoelens van hoogachting,

Uw trouwe lezer

Dr. R. P. Offringa, Hz., *Arts.*

Axel, 13 Nov. 1904.

Voor deze nadere inlichtingen zijn wij dankbaar. Intusschen doet dit tot het aangevoerde argument niets toe of af. In elk geval staat het vast, dat een levend organisme voortdurend voeding noodig heeft, en, waar dit voedsel ontbreekt, ook het leven geen stand kan houden. Toch schijnt ons de geachte schrijver niet geheel juist weer te geven het tegenwoordige standpunt der wetenschap. In het Lehrbuch der Zoologie van Dr. Richard Hertwig, 6e Auflage, Jena, 1903 wordt p. 86 het algemeene begrip van voeding aldus omschreven: „Bij iedere arbeidsverrichting worden organische verbindingen geoxydeerd of zooals men het noemt verbrand. Verbindingen, die bijzonder rijk zijn aan koolstof en betrekkelijk arm aan zuurstof en bovendien ook waterstof, meest ook stikstof en zwavel bevatten, worden door het toetreden van zuurstof ontbonden in koolzuur, water en andere stikstof bevattende oxydatie producten, zooals urinestof, urinezuur enz. Zal het evenwicht in de stofwisseling verkregen worden, dan moet niet alleen de onbruikbaar geworden stof verwijderd worden, maar ook aan de weefsels vergoeding geleverd worden voor het verbruikte materiaal van zuurstof en van koolstofrijke verbindingen." Hier wordt dus uitdrukkelijk gezegd, vooreerst dat de organische verbindingen oxydeeren of verbranden en dan verwijderd moeten worden, niet alleen van huid, haar en nagels, maar van heel het lichaam; en ten tweede dat de voeding dient om een vergoeding (Ersatz) te geven voor deze verbruikte verbindingen. In hoofdzaak dus hetzelfde wat ook door ons was beweerd. Wij stemmen echter Dr. Offringa gaarne toe, dat een blad als de *Heraut* zich niet leent om dieper op deze quaestie in te gaan.

Een tweede opmerking ons gemaakt was, deze, dat door ons de onbewoonbaarheid van de planeet Venus was aangetoond o. a. op grond, dat Venus niet, evenals de aarde, gedurende 24 uur om haar eigen as draait, maar hierover een jaar doet, zoodat op de eene zijde van de planeet het altoos dag en op de andere zijde het altoos nacht is. Onze lezer wijst er ons op, dat in de gewone handboeken over astronomie het tegendeel staat; zelfs stelt men meestal, dat de rotatieperiode van Venus 23 uur en enkele minuten duurt. Ook ons was het niet ontgaan, dat de voorstelling van den heer Wallace op dit punt niet overeenkwam met hetgeen de astronomen tot voor korten tijd leerden. Toch bleek de heer Wallace nauwkeurig te zijn ingelicht. In de Populaire Astronomie van Newcomb-Engelmann p. 536 staat letterlijk: „Neuerdings haben die sorgfältigsten Beobachtungen Schiaparellis, so wie eine Discussion aller ältern Beobachtungen diesen berühmten Astronomen zu dem Resultate geführt, dass auch Venus, ebenso Merkur, eine Rotationszeit gleich ihrer Umlaufszeit, also gleich 225 Tagen besitze." Wel voegt de bewerker er aan toe, dat deze langzame omwenteling van Venus nog niet tot zulk een graad van zekerheid verheven is als bij Mercurius, maar er was voor ons geen reden, om daarom af te wijken van de voorstelling van den heer Wallace.

Terwijl eindelijk een derde lezer ons vraagt, hoe de berekening, dat het licht van den melkweg, naar een zeer gematigde opgave, 7000 jaar noodig heeft om de aarde te bereiken, te rijmen is met hetgeen de Schrift ons leert, dat de aarde eerst 6000 jaar zou bestaan. De moeielijkheid, die hierin ligt, geven wij grif toe. Ze schuilt niet daarin, dat tusschen beide getallen een verschil ligt van duizend jaar, want dat zou gemakkelijk genoeg zijn te vereffenen, maar wel daarin, dat de melkweg niet eerst nu is zichtbaar geworden, maar reeds bij de oudste cultuurvolkeren bekend was. Hoe deze moeilijkheid op te lossen is, kan hier niet met enkele woorden worden uiteengezet. Alleen dit willen we opmerken, dat 1°. het door ons genoemde getal van 7000 lichtjaren niet meer is dan een gissing en volstrekt geen zekerheid heeft; 2°. dat dit getal wel dient om den afstand uit te drukken van den melkweg tot de aarde, maar daarom nog niet zeggen wil, dat het licht van den melkweg eerst 7000 jaar na de schepping de aarde bereikt heeft.

Officieele Berichten.

ZENDING.

De Deputaten der Generale Synode voor de Zending deelen mede, dat de heer D. Koelewijn, Hoofd der Christ. School te Koog a/d Zaan, de benoeming tot Directeur der Keuchenius School te Jocja, heeft aangenomen.

Namens hen,
J. Hania,
h. a. Scriba.

Steenwijk, 28 Nov. '04.

Noord-Holland boven het IJ.

Bracht de Geref. kerk van Zunderdorp vóór enkele dagen de goede tijding van het in gebruik nemen van haar gerestaureerde plaats van samenkomst en van veel wasdom sedert het laatste 20 tal jaren, tegelijk vroeg zij van de broeders en zusters in den lande stoffelijke hulp tot delging van 'n nog resteerende schuld, die uit de verbouwing voortvloeide. En hoewel onze bede om hulp nog geen postwisselregen deed loskomen, toch werden we reeds verblijd door de eerste druppels.

Met hartelijken dank kunnen we de goede ontvangst berichten van de volgende giften: Geref. kerk te Oosterend (Fr.) ƒ 2.50, idem te Fijnaart c. a. ƒ 2, idem te Winterswijk ƒ 2.50, V. J. M. S. te Amst. ƒ 2, N. N. te Velp ƒ 1.

Het is nog slechts een begin, maar we hebben goeden moed. De gemeenschap der heiligen is een kracht, die bezoldigden mild, en armen rijk maakt.

In veler oog lijkt een tekort van ƒ 300 als van geen beteekenis. Wie zoo denkt, bedriegt zich hier. Want al heerscht er in schier alle gezinnen stoffelijke welvaart, lieden van geld zijn onder ons niet, terwijl de kleine gemeente boven mate heeft te offeren voor het kerkelijk leven. Loopt ons jaarlijksch budget over ƒ 700, het getal zielen komt nog niet tot het getal 70. Per hoofd moet er alzoo alleen voor den kerkedienst ƒ 10 per jaar worden opgebracht. Een hoog bedrag. Meer kan van de kleine gemeente niet gevraagd worden.

Daarom komen we nu voor den buitengewonen nood, waarin we op dit oogenblik verkeeren, de hulp inroepen — en we doen 't met vrijmoedigheid — zoowel van de kerkeraden, die nog geen gave zonden, als van de broeders en zusters in het vaderland. Dit verzoek wordt ondersteund door de classis Edam en den Weleerw. heer Ds. A. T. van Dijken te Overtoom, oud-consulent.

Zou een zwakke kerk tevergeefs kunnen roepen om hulp? Velen zullen antwoorden: „neen, dat nooit!"

Zendt dit antwoord, broeders en zusters, in den vorm van een postwissel aan het adres van Ds. A. Schweitzer te Buiksloot.

Noord-Holland boven het IJ is nog niet verloren. Jaren lang was het één van de brandpunten van modernisme en ongeloof. Maar het Christelijk beginsel wint ook hier weer veld. De jongste Staten-verkiezing legde er getuigenis van af. Brachten we het in 1901 in ons district nog slechts tot 257 stemmen, dit jaar klom het stemmencijfer voor den candidaat der Chr. partijen tot 804, en waren we op 200 stemmen den zittenden liberalen candidaat op zij. De toekomst belooft ook hier veel goeds.

Steun zij ons deel, waar wij nog zwak zijn. Blijdschap worde ons door velen bereid, en de Heere zegene de gevers.

Namens den kerkeraad der Geref. Kerk van Zunderdorp.

Ds. A. Schweitzer,
Praeses.

Buiksloot, 22 Nov. 1904.

Kort Verslag van de Vergadering der classe Brielle, gehouden te Vlaardingen den 10 Nov. l.l.

Namens de roepende Kerk van Oostvoorne wordt de vergadering door Ds. Kok op de gewone wijze geopend.

Uit de lastbrieven blijkt, dat van de 21 kerken der classe er 18 wettig vertegenwoordigd zijn. Zeer waarschijnlijk door het stormachtige weder zijn 3 kerken afwezig. Aan twee leden der gemeente wordt op verzoek toegestaan de vergadering als gast bij te wonen.

In het Moderamen nemen zitting D. D. Smallegange als Praeses; Sieders als Assessor; Delfos als Scriba.

Ds. Meijzen, die als Dienaar des Woords van Vlaardingen voor de eerste maal in de vergadering der classe tegenwoordig is, wordt door den Praeses een woord van welkom toegesproken, wat door gene wordt beantwoord.

De notulen der vorige vergadering worden gelezen, en, behoudens eene kleine opmerking, goedgekeurd.

Er wordt rapport uitgebracht van de verdaagde zitting der Prov. Syn. v. Zuid-Holland, gehouden den 5 Oct. l.l.; naar aanleiding waarvan eenige inlichtingen worden gevraagd en gegeven.

Van de gehouden kerkvisitatie in de ringen Hellevoetsluis en Vlaardingen wordt verslag uitgebracht. Uit dit rapport blijkt, dat, niettegenstaande veel zwakheden en gebreken, er reden was om den Heere te danken voor den zegen dien Hij de kerken verleende.

Deputaten voor de zending stellen den afgevaardigden ter hand een schets ter organisatie van den zendingsarbeid in de verschillende kerken, na die vooraf te hebben gelezen en toegelicht.

Aan eene hulpbehoevende kerk wordt, met het oog op haren nood, vrijheid gegeven zich te wenden tot depp. voor de hulpbehoevende kerken met het verzoek om verhooging van subsidie.

De vraag of een kind, dat buiten echt is geboren uit eene moeder tot de Herv. kerk behoorende, doch door een kinderloos echtpaar, belijdende leden der Ger. kerk, als kind is aangenomen, in de Geref. kerk mag worden gedoopt, leidt tot velerlei beschouwingen. Daar het oordeel der vergadering verre van eenparig is, wordt aan den betrokken Kerkeraad geadviseerd, om, acht gevende op wat door onderscheidene broeders in deze zaak is gesproken, naar bevind van zaken te handelen.

Door de kerk van Oostvoorne wordt voorgesteld haar naam te veranderen in Tinte (bij Brielle), aangezien in Oostvoorne geen enkel lid der gemeente woont, en in Tinte schier allen; en er bovendien nog andere redenen zijn die daarvoor pleiten. Na bespreking wordt het voorstel aangenomen, en zal daarvan kennis worden gegeven aan de depp. voor de corresp. met de Hooge Overheid.

Omtrent de vraag of beperkte Zondagsdienst bij telegraaf of telephoon geacht moet worden als noodzakelijken arbeid, zijn de meeningen zeer uiteenloopend; waarom de vergadering oordeelt deze zaak aan de prudentie van den betrokken Kerkeraad te moeten overlaten.

Over het besluit van een der Kerken, om de collecte voor de Theol. school te Kampen niet meer te houden, spreekt de geheele vergadering haar afkeuring uit. Zoolang de Synode de School handhaaft, moet ook aan haar voorschrift om de „Eigen inrichting der Kerken" door collecten in stand te helpen houden, worden voldaan.

In een tuchtzaak wordt advies gegeven.

Een verzoek in zake vacatuurdiensten wordt aan depp. ad hoc ter hand gesteld.

De Friesche circulaire, inzake art. XIII DK. den kerkeraden toegezonden, wordt besproken, en den afgevaardigden geadviseerd de daarin gestelde vragen te beantwoorden, en hun de daarvoor noodige inlichtingen verschaft.

De Quaestor verrekent en int de gelden.

De Kerk van Oud-Beijerland wordt aangewezen de vergadering der classe in Febr. 1905 bijeen te roepen.

De Vergadering wordt door Ds. Meijzen met dankgebed gesloten.

Namens de classe,
A. Delfos, *Act.*

Buitenland.

Duitschland. Herdenking van den 400-jarigen geboortedag van Philipp van Hessen.

Den 13den November was het 400 jaren geleden, dat de landgraaf Philipp de Grootmoedige van Hessen geboren werd. Dit werd in Hessen feestelijk herdacht. Het hoofdfeest werd den 13den November te Marburg, de geboorteplaats van den landgraaf, gevierd. Marburg mag den vorst wel in dankbare herinnering houden, wijl hij de stichter is van de Universiteit dier stad.

Naar aanleiding van het gedenkfeest zijn vele geschriften verschenen, waaronder één bijzonder de aandacht trekt. Het is eene verhandeling van den licenciaat Rockwell, welke handelt over den dubbelen echt of de bigamie van den landgraaf. Aan dit geschrift ontleenen wij het volgende:

Philipp van Hessen was op 19 jarigen leeftijd in den echt getreden met de 17 jarige Christine, dochter van hertog George van Saksen. Op 35-jarigen leeftijd sprak de vorst in een schrijven, dat Bucer aan Luther en Melanchton zond, het uit, dat hij met zijne vrouw niet kon leven, en dat hij gedurende den tijd van zijn huwelijk geen drie weken haar getrouw geweest was. Door het leven in ontucht was zijn geweten zoo bezwaard, dat hij niet het heilig Avondmaal des Heeren durfde gebruiken, al werd hij daartoe door de predikanten gedurig vermaand. Ook verklaarde hij geen kracht te hebben om de zonde der hoererij te laten. Ten gevolge van zijn levenswandel, was zijn lichaam door een vreeselijke ziekte aangetast. En nu zocht de vorst zijn geweten tot rust te brengen en zijn lichaam te redden, door het aangaan van een tweede huwelijk. Philip meende daartoe recht te hebben, omdat ook de aartsvaders van het Oude Testament meer dan één vrouw hadden, en de veelwijverij voor gemeenteleden in het Nieuwe Testament niet uitdrukkelijk verboden was. Toen hij de 17 jarige Margaretha von der Sale leerde kennen, begeerde hij deze als zijn tweede vrouw en.... Bucer, Luther en Melanchthon gaven een schriftelijk advies, waarbij zij het voornemen van den vorst goedkeurden. Dit alles is den historici bekend. Doch niet bekend is het, dat het advies der reformatoren, door Melanchthon opgesteld, een bijna letterlijk afschrift is van een stuk, dat de landgraaf had opgesteld en aan Bucer had overhandigd. Dit stuk is door Rockwell in de staatsarchieven van Hessen gevonden. Dit stuk is acht bladzijden lang en bevat het volgende: God kan iemand van de wet om slechts één vrouw te hebben, vrijstelling geven; Hij heeft dit tegenover de aartsvaders gedaan en ook uitdrukkelijk in de Mozaïsche wet beschreven. Christus heeft wel blijkens Mattheus 19 den Christenen het onmogelijk gemaakt om de polygamie als een algemeene zaak toe te laten. Toch kunnen Christenen, bij wijze van uitzondering, b.v. wanneer het een melaatsche geldt, een tweede vrouw, tijdens het leven van de eerste, nemen. Zij, die dit doen, zijn niet te veroordeelen. Daar de landgraaf zijn ontuchtige levenswijze niet kon nalaten, zoo mocht hij zich op de dispensatie Gods beroepen. Ten slotte wordt den landgraaf de raad gegeven, dat, wanneer hij er toe overgaat een tweede vrouw te nemen, hij dat geheim zal houden, zoodat alleen eenige vertrouwden daarvan weten. De wereld moge zulk eene vrouw eene concubine noemen, dat was bij vorsten niets ongewoons; daarom behoefde men op gepraat geen acht te geven.

Aan Calvijn komt de eere toe, dat hij deze redeneering ontzenuwd en aldus den eisch van Gods Woord gehandhaafd heeft, tegenover de afdwaling van mannen als Bucer, Luther en Melanchthon, waardoor vijf Hessische predikanten medegesleept werden.

De landgraaf betuigde aan Luther zijn dank door het zenden van een vat Rijnwijn; toen hij hem later nog 200 gulden aanbood, weigerde Luther dit geschenk te aanvaarden; Luther's vrouw kreeg toch nog een cadeau. Aan Bucer werd 100 gulden voor reiskosten vergoed.

Men heeft zich wel eens er over verwonderd, dat de 33 jarige vrouw van den vorst hare toestemming tot deze handeling van haren man gegeven heeft. Zij had den graaf zeven kinderen geschonken; de jongste was den 13den Februari geboren in hetzelfde jaar waarin zij hare toestemming voor de bigamie haars echtgenoots gaf. Maar men vergete niet, dat de edele, ongelukkige vrouw, voor de keuze stond om haar man zich aan vele vrouwen te zien verslingeren òf een tweede vrouw naast zich te dulden.

Opmerkelijk is het ook dat, volgens de onderzoekingen van Rockwell, de landgraaf zelf het ontwerp opstelde van de korte rede waarmede de bigamie door den predikant Melander werd voltrokken, waarbij Melanchthon en Bucer en nog zes anderen aanwezig waren.

Laat ons er aan toevoegen dat hoe smartelijk de stap van den landgraaf voor zijn vrouw geweest moet zijn, de landgraaf zelf daarover nooit bezwaard geweest is. Daarom is het te meer te betreuren geweest, dat de conscientie van den vorst niet door een man als Calvijn werd voorgelicht. Het is wel te verstaan, dat de zaak van het protestantisme in Duitschland door het doen van den vorst onder, medewerking van drie reformatoren, niet bevorderd is. Ook verbaast het ons niet, dat Melanchthon er ziek door geworden is.

Frankrijk. Een adres aan de regeering.

Men heeft in Gereformeerde kringen eene adresbeweging op touw gezet om, nu de regeering op scheiding van kerk en staat aanstuurt, deze te doen plaats hebben onder de gunstigst mogelijke bepalingen. In dit adres wordt verklaard, dat men van Gereformeerde zijde de opheffing van het concordaat zal aanvaarden onder voorwaarden: 1°. dat aan de kerken al hare gebouwen zonder eenige beperking zullen gelaten worden; 2°. dat de kerken het recht hebben eene vereeniging te vormen, die hare eigene organisatie en hare centrale kas voor het instandhouden van den eeredienst heeft; 3°. dat alle ambtsdragers, die onder het concordaat benoemd werden, hun staatstractement levenslang zullen behouden.

Wij meenen dat die voorwaarden zullen verworpen worden. De Fransche Radicalen en Socialisten willen immers geen scheiding van Kerk en Staat om aan de Kerken hare vrijheid te geven, maar om deze te kunnen onderdrukken. Zij zullen daarom niet toelaten dat eene centrale organisatie gemaakt wordt, waardoor de kleinere, zwakkere kerken steun kunnen ontvangen van de grootere en meer vermogende kerken. Wellicht zal men, bij wijze van overgangsmaatregel, den predikanten en pastoors een deel van hun tractement een tijdlang blijven uitbetalen; doch op levenslange uitbetaling van het volle tractement hebben zij niet te rekenen, zóóveel is wel van de ministerieele plannen uitgelekt. Ook vreezen wij, dat vele kerkgebouwen aan hunne bestemming zullen worden onttrokken; men zal ze voor nationaal eigendom verklaren, om ze te gebruiken voor vergaderingen van staatkundigen aard, enz. enz.

Wanneer de Fransche Gereformeerde Kerken door de scheiding van Kerk en Staat in het gedrang zullen komen, kunnen wij niet anders zeggen, dan dat zij maaien wat zij hebben gezaaid.

Winckel.

Voor Kinderen.

OOST EN WEST.

XXXIX.

Koning en dienaar.

Wij hebben bij 't volgen van de vroolijke jachtpartij onzen vriend De Raye voor een wijl uit het oog verloren.

Toen het gezelschap in het dichtst der bosschen was gekomen, en 't onmogelijk bleek, het wilde zwijn op zijn spoor te volgen, was de graaf voor een oogenblik afgestegen. Hij had zelden gejaagd en in den laatsten tijd vooral had hij wel andere dingen te doen gehad, te meer wijl dit vermaak hem weinig aantrok. Trouwens, als de jacht louter uit vermaak geschiedt, zou ik haar niemand durven aanbevelen.

Toen de graaf zich weder te paard wilde zetten, zag hij eensklaps vlak bij zich koning Willem. Hij groette eerbiedig; de koning antwoordde vriendelijk, en zijn paard even inhoudend, sprak hij bijna fluisterend:

„Tot van avond, na den maaltijd. Ik verwacht u," en meteen reed Willem verder. Geen oogenblik waren, ook op de jacht, de staatszaken uit zijn gedachten.

De maaltijd was afgeloopen. Tegen zeven uur in den avond, werd De Raye, door een bediende geleid naar een vertrek op de bovenverdieping. Dit doorgaande kwamen ze aan een zeer lage deur, die op hun kloppen geopend werd zonder dat men iemand bespeurde.

De Raye stond in de kleine kamer van den prins, waar hij soms arbeidde en vaak rustte. Op een rustbank in een hoek van het vertrek lag de man, die over twee rijken 't gezag voerde, uitgestrekt, gesteund door kussens. Nu en dan rook hij aan een fleschje, dat een sterke geur door heel de kamer verspreidde. Zijn geheele wezen teekende afmatting.

Toen de graaf binnenkwam knikte de koning hem toe, en gaf hem een teeken zich neer te zetten. Met een veel beteekenend gebaar wees de koning naar zijn hoofd; De Raye begreep alles.

„We hebben elkander in lang niet gezien," sprak de koning met zachte stem; „doch aan gemeenschap heeft het allerminst ontbroken. Gij zijt een trouwe dienaar geweest, ook in de jaren dat we elkaar niet zagen. Ik heb geleerd uw verdiensten te waardeeren, ook elders dan op het slagveld."

De Raye boog. Hij wist wel hoe de koning zijn trouw op prijs stelde. Eenige jaren geleden had hij zijn ontslag uit den dienst gekregen, zeer tegen Willem's zin, en de koning had persoonlijk hem betuigd hoe diep het hem griefde zulk een man als de graaf, voor zijn leger te moeten missen. Maar, zoo had de koning gezegd, ik kan niet anders. Het gaat honderden van uw land- en geloofsgenooten niet beter. Hier in Engeland — 't gesprek had te Hamptoncourt bij Londen plaats — gelooft men nu eenmaal, dat ik de Hollanders en de Hugenooten voortrek. 't Is niet zoo, maar ik kan er weinig tegen doen. Intusschen al verliet ge het leger, niet mijn dienst. Ik hoop nog veel van uw diensten gebruik te maken."

„Maar vóór alles, waarde heer graaf," zoo vervolgde Willem na, „hoe maakt gij het, en uw gezin, waar woont ge thans. Ik heb in lang niets omtrent dat al vernomen, en slechts uw brieven gelezen."

De Raye deelde 't een en ander mee. Willem luisterde, ondanks zijn kwellende hoofdpijn blijkbaar zeer opmerkzaam als een man die in een vriend belang stelt. Toen de Raye, die wel gezorgd had kort en zakelijk te zijn zweeg, vroeg Willem eensklaps:

„En uw zoon, die aan de Kaap is. Hoe gaat het hem."

„Niet voorspoedig," sprak de graaf, verbaasd